

Сімонова Вікторія Вікторівна

студентка групи ПОБ – 2 – 16 – 20д, III курс, напрям підготовки «Початкова освіта»
vikasimon291997@gmail.com

Науковий керівник

Шевцова Олена Михайлівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
o.shevtsova@kubg.edu.ua

РОЗВИТОК МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті висвітлено проблему розвитку міжособистісних взаємин у молодших школярів. Розглянуто особливості молодшого шкільного віку. Проаналізовані особливості побудови стосунків між дівчатами та хлопцями молодшого шкільного віку. Схарактеризовано чинники, які впливають на вибір взаємин дитини з однолітками та їхню значущість. Проаналізовано дружбу як феномен, що виникає саме в молодшому шкільному віці. Висвітлено особливості специфіки спілкування дітей у колективі однолітків. Досліджено проблему спілкування саме в дітей молодшого шкільного віку, оскільки воно значущим і важливим, бо саме цей вік є переломним моментом в житті дитини. Проаналізовано вплив статусу дитини в системі особистісних відносин на її особистісний розвиток.

Ключові слова: психологічні умови; міжособистісні умови; міжособистісні відносини; молодший шкільний вік; взаємовідносини; особистісний розвиток.

Актуальність та доцільність дослідження. Загальновідомо, що спілкування з однолітками в будь-які роки навчання набуває особливого значення. Дослідження проблеми спілкування саме в дітей молодшого шкільного віку є значущим і важливим, оскільки саме цей вік є переломним моментом в житті дитини. Саме переломним, бо пов'язаний з новим типом стосунків з оточенням (однолітками й дорослими), новим видом провідної діяльності (навчальної, а не ігрової). У житті дитини змінюються обов'язки, оточення, режим. Це «кризовий період» у житті дитини, і ця її «криза» виявляється у тому, що свої ігрові потреби дитина має задовольняти навчальними способами. Також вона вступає в новий тип відносин з

оточуючими людьми, у неї починають складатися нові різноманітні форми діяльності. Актуальність проблеми налагодження міжособистісних взаємин між дітьми спричинено також подоланням авторитарних тенденцій навчання та виховання, які частково збереглися в сучасних навчальних закладах та стримують їхній розвиток. Гуманістичний особистісно орієнтований підхід до дитини передбачає ставлення до неї, як до неповторної особистості, суб'єкта вільного розвитку, визнання її прав, виходячи із сукупності знань про людину.

Нині проблема міжособистісних взаємин у сучасних школярів залишається актуальною, але недостатньо дослідженою і вимагає більш детального як теоретичного, так і практичного вивчення всіх її аспектів.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення взаємовідносин у дітей – традиційний пріоритет у вітчизняній та зарубіжній соціально-психологічній та педагогічній науках.

У працях вітчизняних вчених всебічно розкрито змістовно-динамічні та специфічні особливості процесів взаємодії, спілкування (Г.С. Костюк, О.О. Леонт'єв, М.І. Лісіна, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн та ін.); з'ясовано сутність і значення вікових та індивідуальних особливостей особистості у становленні стосунків у групах (Д.Б. Ельконін, І.С. Кон, Д.Й. Фельдштейн); передано своєрідність міжособистісних відносин людей (Б.Г. Анан'єв, Б.С. Волков, Р.М. Грановська, О.О. Донцов, О.О. Єршов, В.М. М'ясищев, М.М. Обозов, В.Б. Ольшанський, М.В. Савчин, Л.І. Уманський, О.В. Цуканова, Г.А. Цукерман й ін.).

Особливістю молодшого шкільного віку є процес адаптації дитини до нових соціальних умов. У цей період формуються вміння вчитися і взаємодіяти. Тому, на думку багатьох сучасних психологів (Г.М. Бреслава, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, В.І. Слободчикова, Г.А. Цукерман), молодший шкільний вік –

надзвичайно важливий період у формуванні в дитини соціальної поведінки і комунікативної компетентності.

Проблема міжособистісних взаємин дітей молодшого шкільного віку залишається у межах наукового інтересу і сучасних дослідників. Так, О. Драган розкриває саме чинники спілкування, до яких відносить симпатію, спільні інтереси між дітьми [2]. Н.В. Ольхова-Марчук досліджує основні форми просвітницько-виховної роботи з батьками щодо формування культури міжособистісних взаємин молодших школярів за допомогою фізичного виховання [5]. В.А. Кручек розкриває саме поняття міжособистісне спілкування, наголошуючи, що визначити предметну область міжособистісного спілкування допомагає семантика поняття «спілкування» [3].

Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк, О.О. Леонтьєв зазначають, що в молодшому шкільному віці все більшого значення для розвитку дитини набуває її спілкування з однолітками. У спілкуванні дитини з однолітками не тільки краще здійснюється пізнавальна предметна діяльність, але і формуються найважливіші навички міжособистісного спілкування і моральної поведінки.

Отже, міжособистісні взаємини у групі ровесників молодшого шкільного віку набувають важливого значення, оскільки у колі однолітків в них розвиваються їх індивідуальні особливості, радість пізнання й упевненість у своїх здібностях. Саме засвоєні та використані дитиною засоби ефективного спілкування, в першу чергу, визначають ставлення до нього оточуючих людей. Спілкування стає особливою школою соціальних стосунків. Тому проблемами міжособистісних відносин займаються багато вчених і ці проблеми є актуальними й сьогодні.

Мета статті: висвітлення особливостей міжособистісних взаємин у групі ровесників молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Психологи розцінюють молодший шкільний вік як один з найскладніших періодів у житті дитини, бо школа замінює все, що було до цього у її житті. Школярам доводиться вчитись будувати нові стосунки з незнайомими раніше вчителями, однокласниками. До того ж, у психології існує таке поняття, як «криза семи років», що створює ускладнення для якісного процесу спілкування з викладачами, батьками, однолітками. Нова соціальна ситуація виступає як стрес для дитини. Величезну роль у розвитку індивідуальності молодшого школяра відіграє педагог. Тому вивчення особливостей спілкування молодших школярів у шкільному колективі є важливим напрямом психолого-педагогічного дослідження.

Молодший школяр – це людина, яка активно опановує навичками спілкування. Набуття навичок соціальної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів є одним з найважливіших завдань розвитку на цьому віковому етапі.

У спілкуванні дитини з однолітками не тільки краще здійснюється пізнавальна предметна діяльність, але і формуються найважливіші навички міжособистісного спілкування і моральної поведінки.

Зазвичай, діти починають спілкуватися, відчуваючи симпатію, спільність якихось інтересів. Чималу роль відіграє і близькість їхнього місця проживання та статеві ознаки. Характерна ознака взаємин дітей молодшого шкільного віку полягає в тому, що їхня дружба заснована, як правило, на спільності зовнішніх життєвих обставин і випадкових інтересів; наприклад, вони ходять в одну школу чи навіть клас, поруч живуть, відвідують разом гуртки. Свідомість дітей молодшого шкільного віку ще не досягла того рівня, щоб обирати друзів за будь-якими істотними якостями особистості. Але в цілому діти 9-10 років уже глибше усвідомлюють певні якості особистості, характеру. І вже в цьому віці за

необхідності обирати друзів діти мотивують свій вибір певними моральними якостями інших дітей [8].

Особливістю молодшого шкільного віку є процес адаптації дитини до нових соціальних умов. У цей період формуються вміння вчитися і взаємодіяти. Саме в молодшому шкільному віці з'являється соціально-психологічний феномен дружби як індивідуально-виборчих глибоких міжособистісних стосунків дітей, що характеризуються взаємною прихильністю, яка базується на відчутті симпатії та безумовного прийняття іншого. У цьому віці найбільш поширеною є групова дружба. Дружба виконує безліч функцій, головними з яких є розвиток самосвідомості та формування відчуття причетності, зв'язки із суспільством собі подібних [6, 9].

Молодший шкільний вік – це період позитивних змін і перетворень, що відбуваються з особистістю дитини. Тому важливий кожен рівень досягнень, здійснених дитиною на цьому віковому етапі. Якщо в цьому віці дитина не відчує радість пізнання, не матиме упевненості в своїх здібностях і можливостях, зробити це надалі буде важче. І положення дитини в структурі особистісних взаємин з однолітками також важче буде виправити [5, 260].

Саме засвоєні та використані дитиною засоби ефективного спілкування, в першу чергу, визначають ставлення до нього оточуючих людей. Спілкування стає особливою школою соціальних стосунків. Саме в умовах самостійного спілкування дитина відкриває для себе всілякі стилі можливої побудови стосунків [4].

Потреба в спілкуванні з однолітками, яких не можуть замінити батьки, виникає в дітей дуже рано та з віком посилюється. Відсутність оточення однолітків негативно позначається на розвитку комунікативних здібностей і самосвідомості дитини. Спілкування з однолітками в молодшому шкільному

віці стає абсолютно новою та цілком особливою діяльністю, предметом якої є інша людина, пізнання цієї людини, а також пізнання самого себе шляхом порівняння з нею [1].

Взаємини хлопчиків і дівчаток мають стихійний характер. Основними показниками гуманних стосунків між хлопчиками та дівчатками є симпатія, товарицькість, дружба. Під час їхнього розвитку виникає прагнення до спілкування. Особиста дружба в дітей молодшого шкільного віку встановлюється дуже рідко порівняно з особистою товарицькістю й симпатією. У цих процесах велика роль належить педагогу.

Типовими антигуманними стосунками між хлопчиками та дівчатками, за Ю. С. Митіної, є:

– ставлення хлопчиків до дівчаток: розбещеність, забіякуватість, грубість, зарозумілість, відмова від будь-яких відносин;

– ставлення дівчаток до хлопчиків: сором'язливість, скарги на поведінку хлопчиків або в окремих випадках протилежні явища, наприклад, дитячий флірт [5, 105].

Стосунки між хлопчиками та дівчатками потребують постійної уваги й корекції, ними слід розумно управляти, не покладаючись на те, що вони правильно розвиватимуться самі по собі.

Діти по-різному ставляться до своїх товаришів: одних дітей вони вибирають, інших не вибирають, третіх відкидають; ставлення до одних стійке, до інших – не стійке. Так, А.О. Драган наголошував, що у кожному колективі існує три кола спілкування. У першому колі спілкування знаходяться ті діти, які є для конкретної дитини об'єктом постійних стійких виборів. Це діти, до яких вона відчуває стійку симпатію, емоційне тяжіння. Серед них є ті, хто, у свою чергу, симпатизує цій дитині. Усі діти, до яких дитина відчуває більшу чи

меншу симпатію, належать до другого кола її спілкування в колективі. Ці кола, звичайно, не знаходяться в константному стані. Дитина, яка раніше була в другому колі спілкування, може увійти до першого, і навпаки. Ці кола спілкування взаємодіють і з найбільш широким третім колом спілкування, яке вміщує всіх дітей колективу [2].

Учитель – носій і еталон всіх тих соціальних норм, які має засвоїти молодший школяр. Учитель має незаперечний авторитет саме для дітей молодшого шкільного віку. Взаємини з учителем будуються на основі виконання всезагальних правил і соціальних норм. Тому саме система “Вчитель–Дитина” починає визначати і взаємини “Дитина-Батьки”[10].

Отже, міжособистісні стосунки дітей молодшого шкільного віку залежать від багатьох чинників, серед яких успішність у навчанні, взаємна симпатія, спільність інтересів, зовнішні життєві обставини, гендерні характеристики. Усі ці чинники впливають на вибір взаємин дитини з однолітками й їхню значущість. В основі розвитку взаємин у дітей лежить потреба в спілкуванні, і ця потреба змінюється з віком. Вона задовольняється у дітей різних вікових груп неоднаково. Кожна дитина займає особливе положення й у системі особистих, і в системі ділових стосунків, на які впливають успіхи дитини, її особисті переваги, інтереси, мовна культура, індивідуальні етичні якості.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Міжособистісні взаємини у дітей молодшого шкільного віку набувають важливого значення, оскільки у колі ровесників в них розвиваються їх індивідуальні особливості. Також можна відзначити, що саме засвоєння та використання дитиною засобів ефективного спілкування в першу чергу визначають ставлення до нього навколишніх людей.

Відзначимо і те, що міжособистісні стосунки дітей молодшого шкільного віку залежать від багатьох чинників. До цих чинників можна віднести успішність у навчанні, взаємна симпатія, спільність інтересів, зовнішні життєві обставини. Усі ці чинники впливають на вибір взаємин дитини з однолітками й їхню значущість.

Міжособистісне спілкування дає можливість досягати успіху в спілкуванні з однолітками та дітьми, а в майбутньому вирішувати конфлікти, що виникають, розуміти себе, свої бажання і потреби, причини власних вчинків, а також ставити перед собою цілі і вдало їх досягати. Все це сприятливо впливає на самопочуття і поведінку загалом, а також на ефективне засвоєння знань, особистісне зростання, удосконалення набутих комунікативних умінь та навичок у майбутній життєдіяльності дитини. Тому дослідження розвитку міжособистісних взаємин у молодших школярів має вагоме теоретичне та практичне значення.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодалев А. А. Личность и общение: Выбор. психол. соч. / А.А.Бодалев. - М.: Междунар. псих. акад., 1995. - 326 с.
2. Драган А. О. Розвиток міжособистісних відносин дітей молодшого шкільного віку /А. О. Драган // Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. – 2015. - №1 (48). С. 117 – 120.
3. Кручек В. А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. А. Кручек ; М-во освіти і науки України. — К. : НАКККіМ, 2010. - 187 с.
4. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учеб. [для студ. вузов]. – [4-е изд., стереотип]. - М.:Издательский центр «Академия», 1999. - 456 с.
5. Ольхова-Марчук Н. В. Роль батьків у формуванні культури міжособистісних взаємин молодших школярів за допомогою фізичного виховання // Інститут розвитку людини, 2009. – С. 85-88.
6. Реан А. А. Психология человека от рождения до смерти / [под ред. А.А.Реан]. - СПб: Питер, 2002. - 544 с.

7. Реан А. А. Социально-педагогическая психология / А.А.Реан, Я. Л. Коломинский. - СПб.: С-ПТБ, 2000. - 212 с. - (Серия «Мастера психологии»).
8. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. / І.А.Сайтарли. — К. : Академвидав, 2007. - 239 с.
9. Сапагова А. Е. Психология развития человека: учеб. пос. / А. Е. Сапагова. - М.: Аспект пресс, 2001. - 460 с.
10. Шевцова О. М. Психологічний супровід професійно-особистісного розвитку вчителя в умовах інноваційної діяльності: наук.-метод. посіб. / О. М. Шевцова. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. - 128 с.

РАЗВИТИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Симонова Виктория Викторовна

студентка группы ПОб - 2 - 16 - 20д, III курс, специальность «Начальное образование»

vikasimon291997@gmail.com

Научный руководитель

Шевцова Елена Михайловна

кандидат психологических наук, доцент кафедры общей, возрастной и педагогической психологии Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко

o.shevtsova@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье освещена проблема развития межличностных отношений у младших школьников. Рассмотрены особенности младшего школьного возраста. Проанализированы особенности построения отношений между девушками и парнями младшего школьного возраста. Охарактеризованы факторы, влияющие на выбор взаимоотношений ребенка со сверстниками и их значимость. Проанализированы дружбу как феномен, возникающий именно в младшем школьном возрасте. Освещены особенности специфики общения детей в коллективе сверстников. Исследована проблема общения именно у детей младшего школьного возраста так как оно значимым и важным, поскольку именно этот возраст является переломным моментом в жизни ребенка. Проанализировано влияние статуса ребенка в системе межличностных отношений на ее личностное развитие.

Ключевые слова: психологические условия, межличностные условия, межличностные отношения, младший школьный возраст, взаимоотношения, личностное развитие.

DEVELOPMENT OF INTER PERSONAL RELATIONS OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Victoria V. Simonova

group POб- 2 - 16 – 20d, III course, specialty «Primary education»

vikasimon291997@gmail.com

Scientific adviser

Olena M. Shevtsova

Ph.D. in Psychology, Associate Professor of the General, Age and Educational Psychology
Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University

o.shevtsova@kubg.edu.ua

Annotation. The article deals with the problem of the psychological conditions for the formation of interpersonal relations of the primary school children. It's considered the features of midchildhood. It's analysed the features of construction of relations between girls and boys of midchildhood, and considered factors which influence on the choice of relations with the children of the same age and meaningfulness of it. It is analysed the friendship as the phenomenon which arises up exactly in a midchildhood, and reflected the features of specific intercourse of children in the collective of yearlings. The problem of communication in primary school children is very important as it is a significant and important as this age is a turning point in the life of a child. It's analysed the influence of status of child in the system of personality relations on his personality development.

Keywords: psychological conditions, interpersonal conditions, interpersonal relations, younger school age, relationships, personal development.